

ВІДГУКИ, ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВОРОГ

EXISTING ENEMY

Рущенко Ігор. Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. 436 с.

Тодоров Ігор Ярославович

доктор історичних наук, професор; професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

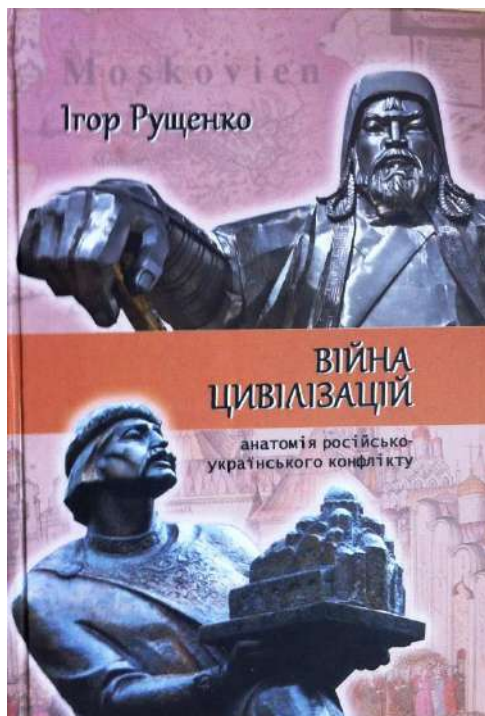
E-mail: ihor.todorov@uzhnu.edu.ua

Researcher ID: G-1046-2019

<http://orcid.org/0000-0003-0986-9485>

Ihor Todorov

Doctor of History, Professor; Professor of the Department of International Communications,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

Цього року в Києві майже непомітно, накладом всього 500 примірників, вийшла монографія харківського професора-соціолога І.Рушенка, присвячена витокам сучасної російській агресії. Автор монографії український науковець, доктор соціологічних наук. У 1992 – 2016 рр. працював у Харківському національному університеті внутрішніх справ, з 2016 р. працює в Національному технічному університеті "Харківський політехнічний інститут". В 2015 році він вже видав ґрунтовне дослідження (Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: моногр. / І. П. Рущенко. Харків: ФОП Павленко О. Г., 2015. 268 с.) яке стало першим узагальненим дослідженням природи російсько-української гібридної війни. В 2018 році І. П. Рущенко став засновником Харківського безпекового форуму.

Рецензована робота є спробою дати відповідь на фундаментальні питання: чому і за що ведеться сучасна війна з Росією. Методологічно автор спирається на цивілізаційний підхід. Саме це дає професору Ігорю Рушенку право стверджувати, що сучасна війна має міжцивілізаційний характер. Книга містить низку нових ідей та понять, які розроблені автором, аби пояснити витoki споконвічного протистояння України з північним сусідом.

Проблема, обрана автором для дослідження, незаперечно актуальна, розкрита ним кваліфіковано, із залученням значної кількості джерел. З кожним днем на поверхню випливає соціокультурна різниця сторін конфлікту, а також відбулося певне

групування країн світу стосовно нашої війни. Конфлікт від самого початку мав характер міжцивілізаційного зіткнення.

Монографія складається з передмови, трьох частин, шістнадцяти розділів, висновків, списку використаних джерел до кожного розділу та підсумків.

У першій частині «Діагноз агресора в контексті цивілізаційного дискурсу» розкриває такі особливості російського світосприйняття як «Тиранофілія». «Лібертофобія» або «втеча від свободи», «Вестернофобія», Агресивний нарцисцизм. Особлива увага приділена «Українському питанню».

Друга частина «Московсько-ординська цивілізація атакує» розкриває перехід від міжцивілізаційної війни до війни цивілізацій, цивілізаційні основи російської військової культури, концепт гібридної війни Путіна – Герасимова, теоретичну базу гібридних операцій, хронологію латентної і активної гібридної війни. Автор на підставі прискіпливого аналізу подій Майдану і Революції Гідності робить висновки про системне російське втручання в українські події.

Війні і розлому цивілізацій присвячена третя частина книги. На основі подій російсько-української війни дослідник аналізує теорію і реальність цивілізаційного розлому, зокрема через призму соціального спостереження. Розкриваючи події 2014 на сході і півдні України І. П. Рущенко зупиняється особливостях

«Вуличної війни», структурі, управлінні, формах боротьби «вуличних армій». Послідовно розглянуто цивілізованість як тренд та цивілізацію як історичний цикл. Приділено увагу самопроголошенню Москви «Третім Римом», добі слов'янофільства, працям Н. Данилевського та Л. Гумільова, «Радянській цивілізації», цивілізаціонізму як заміниці марксизму-ленінізму.

Сучасний збройний конфлікт триває вже сьомий рік, що виходить за пересічні терміни сучасних воєн. Таку історичну розлогість російсько-української війни можна пояснити, якщо прийняти гіпотезу міжцивілізаційного зіткнення, бо саме війни на межі цивілізаційного розлому, згідно зі спостереженнями С. Гантінгтона, тривають пересічно довше, ніж «звичайні» війни всередині окремих цивілізацій. З огляду на дії В. Путіна в Сирії та спецоперації, здійснені проти ФРН, США, Великої Британії, зміцнюється думка, що конфлікт з Україною є частиною більш розлогих подій, тобто – лише «українським фронтом» у боротьбі Кремля проти Заходу. Ось чому, допомога, яку Україна отримує від США та європейських країн (спочатку на словах, а потім і у більш матеріальній формі) є наслідком усвідомлення, що Україна займає ключове геополітичне становище на сході Європи, і жертвувати «новою демократією» ніяк не можна. Між Балтійським і Чорним морями проходить невидимий, але реальний кордон поміж принципово різними культурними світами. І якщо Росія в черговий раз кидає виклик Заходу, то на своєму боці треба мати усіх потенційних союзників. Щодо України, то вона свій вибір зробила закріпивши у Конституції власне європейське та євроатлантичне покликання. Війна пришвидшила розворот до західного світу навіть на тих українських теренах, які російські політики доволі умоглядно вважали «ісконно руськими» територіями.

Виклики демократичним цінностям в умовах вторгнення Російської Федерації в Україну включають міжнародно-правові, економічні, політичні та інформаційні аспекти. Росія розглядає Україну, як і Захід, як свого екзистенційного ворога. Автор монографії доводить, що саме на Заході московіти стикалися з найбільш стійкими та не схильними до цивілізаційних компромісів народами, останні перетворилися на найлютіших ворогів. Нескладно їх назвати: 1) права людини, 2) лібералізм, 3) демократія, 4) свобода особистості, 5) право власності та свобода підприємництва, 6) право народу на самовизначення, 7) мирне співіснування та повага до суверенітету країн, 8) ідеологічний плюралізм. Методом контраверсії російські теоретики намагаються формулювати власні цінності у такий спосіб, аби вони заперечували західні (с. 187).

Російська Федерація не сприймає право України на існування як незалежної держави і переслідує свою кінцеву мету – повне знищення її як суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності. У той же час, з початку російської агресії, українська влада рухається у вузькому діапазоні можливостей, що визначаються об'єктивною слабкістю країни та порядком денним, накладеним на неї Росією як ініціатором та рушійною силою «сепаратистського» руху. До того ж впливовими в середині держави залишаються позиції промосковської п'ятої колони.

Автор переконаливо доводить, що без російського втручання було б ніяких «ЛНР/ДНР». Доречне цитування ним т.з. «народного губернатора» П. Губарева: «загалом серозного руху на Україні проти євроінтеграції не було, й народ Донбасу мовчки погодився б, якби Янукович підписав угоду» (с. 385).

Чітко і аргументовано професор Ігор Рущенко класифікує мотивацію колаборантів: 1) ненависть до всього українського, європейського, західного як виразний ірраціональний цивілізаційний мотив; 2) корисний, бо в колаборантський рух вливалися чималі гроші; 3) авантюрна мотивація, особливо в сегменті лідерів та вождів антиукраїнського руху, потяг до заколоту та фантазії на тему швидких змін у власній біографії; 4) старі, як світ люмпенські настрої, коли мова йде про організоване насильство, мародерство; 5) службова мотивація у тих, хто виконував спеціальні завдання на українській території (с. 411).

На наш погляд, природа російсько-української війни, історичні обставини нападу сусідньої держави, перебіг подій ще не вивчені у повному обсязі та не відображені в усіх аспектах. Є події, що потім досліджуються десятками і, навіть, сотнями років. Водночас, важко не погодитися з автором, що російсько-українська війна перетворилася на частину світової гібридної війни, яка триває.

Ідея міжцивілізаційного характеру російсько-української війни розчинена у повітрі, її так чи інакше формулюють різні автори й політичні діячі. Відверто цю думку висловив російський політолог Андрій Піонтковський (мов. оригіналу): «Війна, нав'язана Кремлем Україні, – це не територіальна суперечка про Крим або про Донецьку і не етнічний конфлікт. Це вирішальне світоглядно зіткнення спадкоємців Київської Русі і спадкоємців Золотої Орди, в якому ординці виявилися приречені»

Головною тезою професора І. Руценка у з'ясуванні міжцивілізаційного характеру війни є твердження, що Україна і Росія належать різним цивілізаціям. Такої думки дотримується экс-міністр закордонних справ В. Огризко: «Русь і Московія від самого початку були різними і антагоністичними: Русь – цивілізаційно та ментально була невід'ємною частиною Європи, Московія – Азії».

Висновок автора про те, як не програвати у війні цивілізації містить короткий, але конкретний набір рекомендацій для українського суспільства. По-перше, якщо ми визнаємо міжцивілізаційний характер війни, то це змінює парадигму національної безпеки. Тепер ми мусимо по новому дивитися не тільки на поточні події, але і планувати наше майбутнє в контексті фронтіру західного світу та захисту власних цінностей на розломі цивілізацій. Відповідно – шукати союзників і позиціонувати Україну як форпост західної цивілізації. Це – певний переворот у свідомості, яка була сформована на московських й радянських міфах. Але не довершивши його, в тому числі і завдяки науковому дискурсу, ми ризикуємо знову повторити ситуацію безпорадності, що охопила українське суспільство під час кримської епопеї у 2014 р. По-друге, варто включити нові ідеї і смисли обороноздатності країни у систему підготовки командирів оперативної-тактичної і стратегічної ланки. ЗСУ і

правоохоронні органи мають знати природу ворога, розуміти принципи його стратегії і тактики стосовно України. По-третє, масова свідомість мусить позбавитися фейкового за своєю природою гасла російської пропаганди щодо «братніх народів» або «одного народу». Ідеологічна війна, пропагандистська складова конфлікту виходить чи не перше місце, бо боротьба ведеться за мозки пересічних людей. І українці мусять мати власну науково обґрунтовану відповідь на московські меседжі та сюжети, а також працювати на випередження, формувати у населення українське бачення минулого і сьогодення. Українцям треба зробити щеплення від московської пропаганди, аби знівелювати мільярди доларів, які Кремль вкидає в інформаційну війну. На наш погляд, цивілізаційний підхід професора І.Руценка може плідно розв'язати усі три завдання.

Отже, рецензована монографія, безперечно, заслуговує високої оцінки і займе достойне місце серед досліджень у сфері національної безпеки. Написана доступною мовою, вона знайде свого читача не лише в особі фахівця історика, політолога, соціолога, юриста, але й у всіх, хто цікавиться питаннями протидії російській агресії. Україна і Росія належать до двох різних цивілізацій, війна, яку Росія веде кілька сторічч проти України, і новітня фаза якої припала на десяти роки XXI ст. – має міжцивілізаційний характер. Вона не є наслідком випадкового збігу обставин чи злої волі лише одного божевільного політичного злочинця, бо логічним чином продовжує експансію Росії на захід в силу певних внутрішніх цивілізаційних властивостей. Дана наукова праця – це самостійна, актуальна, новаторська за своєю концепцією робота, котра відповідає всім сучасним вимогам.

На жаль, зацікавленості монографією І.Руценка з боку українських владних структур не спостерігається. Проте, на наш погляд, це дослідження мало б бути настільною книгою Президента та працівників його Офіса, народних депутатів всіх рівнів та взагалі усіх держслужбовців. Праця Ігоря Руценка має бути презентована за кордоном, в країнах ЄС та НАТО, особливо в деяких з них, де й досі панують спотворені російською пропагандою уявлення щодо подій в Україні протягом останніх семи років. Нашим західним партнерам варто припинити де-факто трактувати Російську Федерацію як демократичну та цивілізовану державу. Перемога над російською агресією, зокрема і гібридною, можлива лише шляхом консолідації Заходу (і України як його невід'ємної частини).